



15.11.2023

Sammandrag av arbetslivskommissionernas lägesöversikter år 2022

Arbetslivskommissionerna deltar i kvalitetssäkringen av genomförandet av yrkesprov och bedömning av kunskande, deltar i utvecklandet av yrkesutbildningens examensstruktur samt i utvecklandet av yrkesinriktade examina och av grunderna för dem. Arbetslivskommissionerna behandlar även begäran om rättelse av bedömningen av kunnandet hos en studerande som deltar i examensutbildning.

Sammandraget har utarbetats utifrån arbetslivskommissionernas lägesöversikter. Som kunskapsunderlag för lägesöversikterna har arbetslivskommissionerna använt nationell uppföljnings-, respons- och utvärderingsinformation från år 2022. Kommissionerna har kompletterat den nationella informationen med egna observationer från bland annat besök till yrkesprovsmiljöer och begäranden om rättelser av bedömningen av kunnandet.

Under den innevarande verksamhetsperioden (1.1.2021–31.12.2023) finns 37 arbetslivskommissioner. Arbetslivskommissionerna utarbetar vartannat år lägesbilder som är mer omfattande än lägesöversikterna. De senaste lägesbilderna enligt kommission och deras sammandrag har publicerats för åren 2020–2021¹.

1. Anordnande av yrkesinriktade examina och avläggande av examensdelar

Enligt flera arbetslivskommissioners observationer har anordnandet av yrkesutbildning koncentrerats till vissa utbildningsanordnare. I huvudsak har situationen inte gett upphov till oro, eftersom de utbildningar som anordnarna erbjuder ofta är tillgängliga i olika delar av landet. Man har dock fäst uppmärksamhet vid följderna för kvaliteten och den regionala tillgängligheten för examina samt underhållssäkerheten av att utbildningen i hög grad koncentreras till vissa utbildningsanordnare. Utöver detta har man noterat ett behov av att garantera att utbildningsanordnarna har nödvändiga resurser och kunnande när de börjar anordna utbildningar igen.

När det gäller vissa examina har antalet studerande som avlägger en hel examen minskat och antalet studerande som avlägger examensdelar ökat, medan det för andra examinas del är tvärtom. I huvudsak har dock målet för studierna varit att avlägga en hel examen. Vissa av kommissionerna beskriver bakgrunden till intresset för enskilda examensdelar i förhållande till behoven i arbetslivet. Antalet examensdelar som avläggs påverkas bland annat av behörighetskrav. När det gäller avläggandet av vissa examina påverkas antalet studerande som avlägger examen även av arbets- och näringsförvaltningens beställning av utbildning.

¹ <https://www.oph.fi/sv/nyheter/2022/arbetslivskommissionernas-lagesbilder-planerna-bedomning-av-kunnandet-har-utvecklats-i>

2. Bedömning av kunnandet

2.1. Planer för bedömning av kunnande

Enligt kommissionernas observationer finns det fortsättningsvis stora skillnader när det gäller planerna för bedömningen av kunnandet. I bästa fall beskrev man att planen för bedömningen av kunnandet var en del av utbildningsanordnarens system för kvalitetssäkring och att innehållet i planerna för de olika examina kunde ses i arbetet i vardagen. Detta innebär även att innehållet väl motsvarar verksamheten.

Flera arbetslivskommissioner fäste dock uppmärksamhet vid utvecklingsbehov gällande planerna för bedömningen av kunnandet. Bristerna som noterades för planernas del gällde anpassningen till de specifika examina. Utvecklingsbehoven gällde ofta att planerna utarbetats på anordnarnivå och att de specifika examina bör beaktas i högre grad eller att planerna inte är uppdaterade. I detta fall fungerar inte planen för bedömningen av kunnande som ett arbetsredskap i vardagen. Om planen inte innehåller motiveringar för yrkesprov på läroanstalten kan det leda till att man agerar på ett lagstridigt sätt.

2.2. Bedömare

Enligt arbetslivskommissionernas lägesöversikter år 2022 förverkligas tvåpartsbedömning fortsättningsvis inte fullt ut i enlighet med lagen om yrkesutbildning. För flera examinas del har en tydlig förbättring ägt rum jämfört med året innan, men det rör sig inte om en allmän observation. En bedömare från arbetslivet saknas ofta i synnerhet vid yrkesprov för grundexamen som görs på läroanstalten och bedömningen utförs i stället av två lärare, ofta även av endast en lärare. Kommissionerna har fäst uppmärksamhet vid att en företrädare för arbetslivet bör delta även när yrkesprov görs på läroanstalten. I enskilda lägesöversikter nämndes kostnader som ett hinder för förverkligande av tvåpartsbedömning: det går inte att få en utomstående bedömare utan att betala ett arvode eller stora kostnadsersättningar. Som motivering användes även att det inte nödvändigtvis på alla orter finns yrkeskunniga bedömare som företräder arbetslivet.

2.3. Yrkesprovsmiljöer

Enligt de nationella uppföljningsuppgifterna ordnar man fortsättningsvis till stor del yrkesprov på läroanstalterna, särskilt i fråga om grundamina. Yrkesprov i yrkes- och specialyrkesamina ordnas i betydligt högre grad på arbetsplatserna. När det kommer till var yrkesproven ordnas förekommer betydande skillnader inte bara enligt examen utan även beroende på utbildningsanordnare: när det gäller samma examen har en del av anordnarna förverkligat yrkesproven på arbetsplatsen på det sätt som föreskrivs i lagen, medan andra förverkligat alla yrkesprov på läroanstalten.

Andelen "Inga uppgifter" om var yrkesprovet ordnas har fortsättningsvis minskat något jämfört med tidigare år. Ändå hänvisar man fortfarande till utmaningar med att föra över information mellan system, problem med att föra in informationen och olika sätt att föra in informationen, som beror på utbildningsanordnarens bristfälliga anvisningar. Man noterade behovet av att förtydliga utbildningsanordnarnas anvisningar för hur informationen om var yrkesproven ordnas ska föras in.

Yrkesprov på läroanstalten

Motiveringarna för yrkesprov på läroanstalten kan delas in i orsaker som beror på de studerande, orsaker som beror på arbetsplatsernas eller arbetslivets förväntningar, orsaker som beror på resurser eller orsaker som beror på examensgrunderna. Ibland överlappar orsakerna varandra.

Orsakerna till yrkesprov på läroanstalten som beror på de studerande har ofta koppling till att de studerande är minderåriga, till exempel att de saknar körkort och inte kan ta sig till arbetsplatsen. Flera kommissioner noterade att en motivering för yrkesprov på läroanstalten var den studerandes beslut om särskilt stöd. Man hänvisade även ofta till säkerställandet av arbetssäkerheten. I synnerhet studerande under 18 år tillåts inte utföra farliga arbeten på arbetsplatsen. Andra orsaker som berodde på de studerande var studerande företagare som jobbar hemifrån eller studerande som står i beråd att starta företag.

Orsaken till yrkesprov på läroanstalten har oftast en koppling till arbetsplatsen, i synnerhet brist på lämpliga eller specialiserade arbetsplatser. Arbetsuppgifterna på arbetsplatsen kan vara oförenliga med kraven på yrkeskunskap för examensdelen, arbetsplatsen kan sakna lämpliga maskiner och utrustning eller så kan arbetsuppgifterna vara för ensidiga för mångsidiga yrkesprov, varvid påvisandet av kunnande endast förverkligas delvis. Även till exempel arbetsplatsens arbetstidsmodell och brist på resurser i arbetslivet nämndes. Läroanstalten kan ha lämpliga beställningsarbeten som utnyttjas för yrkesproven.

I vissa av motiveringarna hänvisar man till examensgrunderna: utöver att lämpliga arbetsplatser saknas med tanke på kraven på kunnande lyfte man fram att examensdelarna är så omfattande att det inte är möjligt att på arbetsplatsen påvisa allt det kunnande som krävs. Enligt vissa av motiveringarna innehåller grundexamen även delområden där det är ett krav att man kan verifiera den studerandes kunnande före hen kan utföra arbetsuppgifterna. Ofta framgår det inte av motiveringarna om något av det ovan nämnda är orsaken till att yrkesprovet enbart ordnats på läroanstalten eller om yrkesprovet har ordnats i huvudsak på arbetsplatsen och delvis på läroanstalten. Yrkesprovet kan kompletteras i läroanstaltens lärmiljö eller på annat sätt.

Flera arbetslivskommissioner betonade att motiveringarna för yrkesprov på läroanstalten inte alltid är tillräckliga och att de studerande bör ges möjlighet att göra yrkesprov i arbetslivet. Till exempel har man i motiveringarna hänvisat till trafiksäkerheten, trots att den studerande som gör yrkesprovet redan har körkort för den fordonsklass som ingår i examensdelen. I praktiken bör orsakerna till att yrkesprov ordnas på läroanstalten analyseras närmare och man bör reflektera över lösningar tillsammans med arbetslivet.

Yrkesprov på läroanstalten uppfattas inte alltid som någonting problematiskt: några arbetslivskommissioner konstaterade att yrkesprov i läroanstaltsmiljö inte alltid är problematiska, om det i praktiken skulle ha varit omöjligt att förverkliga yrkesproven i arbetslivet eller om yrkesprovsmiljöerna motsvarar det verkliga arbetslivet och yrkesprovet genomförs i enlighet med arbetslivets önskemål.

2.4. Rättelseyrkanden

Rättelseyrkanden är rätt så ovanliga. Ungefär var fjärde kommission beskrev behandling av rättelseyrkanden. I vissa fall fanns det tydliga grunder för att konstatera att det inte fanns brister i utbildningsanordnarens verksamhet. De vanligaste utvecklingsbehoven gällde processerna för granskning och rättelse av bedömningen och dokumenteringen av bedömningen. På grund av yrkanden har nya bedömningar och/eller nya bedömare förordnats. Dessutom har man fäst uppmärksamhet vid fel under rättelseprocessen, såsom överskridande av tidsgränsen och

förbiseende av granskningsskedet före rättelseyrkandena skickas till kommissionen. Det har även varit oklart för den studerande att det är möjligt att höja vitsordet. Kommissionerna noterar betydelsen av att dokumentera såväl processhanteringen som bedömningen samt informationsutbytet mellan utbildningsanordnaren och den studerande, vilket kan leda till missförstånd och oklarheter.

3. Överensstämmelse med arbetslivet och utveckling av examensgrunderna

Responsen som mottagits från arbetslivet har i huvudsak legat på en bra nivå. Flera kommissioner har dock fäst uppmärksamhet vid skillnader mellan utbildningsanordnare. De svagaste omdömena enligt delområde gällde påståenden om hur läroanstalten förutsäger utvecklingsbehov inom kunnandet som behövs på arbetsplatsen, hur läroanstalten drar nytta av respons från arbetslivet och hur läroanstalten informerar om samarbetsmöjligheter. Utifrån arbetslivsresponsen och övriga analyser i samband med kvalitetssäkringen har vissa kommissioner även betonat att utbildningsanordnarnas samarbete med arbetslivet inte är tillräckligt.

Arbetslivskommissionerna lade fram utvecklingsförslag för examensgrunderna. Den sakkunniga vid Utbildningsstyrelsen som ansvarar för respektive examina går tillsammans med arbetslivskommissionen som berörs igenom utvecklingsförslagen och utvärderar möjligheterna att genomföra eventuella åtgärder och tidsplanen för dem.

4. Övriga kommentarer

4.1. Gemensamma examensdelar

En stor del av observationerna som gällde gemensamma examensdelar tog fasta på att integreringen av dessa i de yrkesinriktade examensdelarna i grundexamen inte förverkligas i arbetslivet. Å andra sidan lyfte några arbetslivskommissioner fram integreringen som en särskild styrka. I huvudsak bör integreringen av de gemensamma examensdelarna i de yrkesinriktade examensdelarna vidareutvecklas och utökas. Ofta uppges att studierna inom de gemensamma examensdelarna är helt åtskilda från yrkesstudierna, vilket innebär att äkta samverkan inte uppkommer. Vid en del läroanstalter har man således gjort i synnerhet kommunikation och kommunikationsfärdigheter till en central del av yrkeskunskapen inom branschen. Detta förutsätter samarbete och engagemang av lärarna.

4.2. Personlig tillämpning

En stor del av arbetslivskommissionerna hade fäst uppmärksamhet vid personlig tillämpning. Utifrån studeranderesponsen är situationen i huvudsak god när det gäller många examina, men man har även fäst uppmärksamhet vid skillnader mellan utbildningsanordnare. Olika tillvägagångssätt kan försätta de studerande i en ojämlig situation. Ett utvecklingsområde som observerades är situationer där den personliga tillämpningen i huvudsak genomförs i början av studierna och inte används som ett verktyg för planeringen av studierna. Enligt vissa observationer har gruppvisa utvecklingsplaner gjorts upp. Möjligheten till personliga val varierar enligt utbildningsutbudet och behoven i det regionala arbetslivet. Enligt vissa observationer har man även strävat efter att styra utbudet och valen i en riktning som motsvarar behovet av kunnande i det regionala arbetslivet. När det gäller processen för utarbetandet av examensgrunder noterades att utvecklingen av grunderna i en mer flexibel riktning har möjliggjort personlig tillämpning.